

NEKI SUVREMENI SOCIOGEOGRAFSKI PROCESI U POVIJESNOJ JEZGRI GRADA DUBROVNIKA

SOME CONTEMPORARY SOCIO-GEOGRAPHIC PROCESSES IN THE HISTORICAL OLD CITY OF DUBROVNIK

ANTONIJE ĐUKIĆ, SENTA JERKOVIĆ

Odjel ekonomije i poslovne ekonomije, Sveučilište u Dubrovniku / *Department of economy, University of Dubrovnik*

Primljeno / *Received*: 2008-08-09

UDK 911.331.6(497.584Dubrovnik)

Stručni rad

Professional paper

Povijesne jezgre europskih gradova kontinuirano se prilagođavaju suvremenom razvoju pa je taj trend zahvatio i povijesnu jezgru grada Dubrovnika, na čiju je preobrazbu utjecala potreba za novim turističkim proizvodima. Dnevni posjeti omogućili su "eksploataciju" povijesne jezgre kao jedinstvenoga turističkog resursa, ali je taj proces potaknuo neke negativne populacijske trendove pa je tako npr. broj njezinih stanovnika u razdoblju od 1953. do 2006. godine opao s 5181 na 1241.

Socioekonomska struktura povijesne jezgre odvija se na dvije razine, sezonskoj i izvansezonskoj. Danas u tom prostoru ima oko tri puta više radnih mjesta nego stanovništva, a dnevni su posjeti veliki: u ljetnom razdoblju bude i 30 000 do 40 000 posjetitelja. Od toga su 87,7% turisti. U posljednjih nekoliko godina taj je proces potaknut razvojem *cruising* turizma pa se na taj način dubrovačka povijesna jezgra razvija u kulturni turistički proizvod.

Ključne riječi: povijesna jezgra, depopulacija, sociogeografska diferencijacija

Historical centers of European cities are continually adapting to modern developments. This trend has also caught the historical old city of Dubrovnik. Requirements for new tourist products have influenced its transformation. Daily visits have made it possible for the old city to be "exploited" as a unique tourist resource. This process has started some negative population trends. The number of citizens in the old city fell from 5181 to 1241 during the period 1953-2006. The socio-economic structure has separated into two levels, seasonal and out of season. Today there are three times more work positions in the old city than citizens. The number of visitors of the old city is huge. In the summer months the historic city receives 30,000 to 40,000 visitors daily. From this number 87.7% are tourists. In the last few years this process has been enhanced by *cruising* tourism. In this way the historic old city has developed into a cultural tourist product.

Key words: historical old city, depopulation, social geographic differentiation

Uvod

Više od pola stoljeća povijesna jezgra grada Dubrovnika (u daljnjem tekstu povijesna jezgra) kontinuirano se prilagođavala razvoju turizma.¹ Susljedna istraživanja povijesne jezgre ukazuju da je u urbanom sustavu grada Dubrovnika došlo do bitnih promjena – potaknutih njezinim prekomjernim korištenjem – koje su rezultirale preobrazbom povijesne jezgre u turistički distrikt.

¹ Ovaj je rad samostalna cjelina izvornog istraživanja autora koje je provelo Sveučilište u Dubrovniku u okviru projekta *Utjecaj turista s brodova na kružnim putovanjima u povijesnoj jezgri grada Dubrovnika*.

Introduction

For more than half a century the historic core of Dubrovnik (further mentioned in the text as historic core) has continued to adapt to the development of tourism.¹ Research of the historic core, which is continually carried out, show that the situation has reached an important change in the urban content of the city of Dubrovnik and initiated overuse of the historic core. In this process daily visits

¹ This work is an independent work sourced by authentic research by the University of Dubrovnik in the frame of the project *Influence of cruise ship tourists on the historic core of the city of Dubrovnik*

Potreba za izvornim istraživanjem povijesne jezgre sve je veća. Ovim radom iznose se spoznaje novih, dosad neobjavljenih, istraživanja autora.

Oko 95% antropogenog naslijeđa na kojemu se temelji razvoj dubrovačkog turizma, nalazi se u povijesnoj jezgri, a slični su se procesi događali i u Europi.² Poticanje novih potrošačkih trendova na turističkom tržištu osnažio je i utjecaj pojedinih kultura u europskim gradovima (ARK, RICHARDS, 2007.),³ koji se temelji na zajedničkim načelima, a ogleda se u posebnostima i različitostima, namećući nova pitanja o trendu razvoja urbanog turizma u 20. i početkom 21. st., pri čemu se uočavaju tri faze (BIANCHINI, 2001.):

1. razdoblje obnove (od kasnih 40-ih do kasnih 60-ih godina),
2. razdoblje "potiskivanja" drugih djelatnosti i prodiranje djelatnosti potrebnih za turistički razvoj (od 70-ih do ranih 80-ih godina),
3. razdoblje gradskog marketinga (od početka 90-ih godina do danas).

Preobrazba turističkog urbanog razvoja grada Dubrovnika odvijala se slično kao i u Europi, ali sa zakašnjenjem. U isto vrijeme povijesna jezgra nije se ravnomjerno usklađivala u svim segmentima razvoja grada Dubrovnika.

Od 1953. do 2001. godine povijesna jezgra u potpunosti je promijenila svoju funkciju, prošavši u tome put od administrativno-političke jezgre iz šezdesetih godina do turističkog odredišta na početku 21. stoljeća (ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2006.). Unutar grada Dubrovnika povijesna se jezgra diferencirala u svim važnim segmentima, posebno u sociogeografskim i prostorno-ekonomskim. Oko 55% svih djelatnosti Dubrovnika smješteno je u povijesnoj jezgri, udio ugostiteljskih lokala je oko 63% (Tab. 1.).

² Prema provedenim istraživanjima izvršena je klasifikacija urbanog turizma u 12 kategorija (BRUCE, JACKSON, CANTALLOPS, 2001.): glavni gradovi, metropolitanski (u crkvenom smislu), povijesni gradovi u zidinama i mali utvrđeni gradovi, veliki povijesni gradovi, središnja područja grada, obnovljeni lučki gradovi, industrijski gradovi, ljetovališta (priobalna i planinska), integrirani turistički kompleksi, turističko-zabavni kompleksi, specijalizirana turistička uslužna središta u kulturnim/umjetničkim gradovima. U svakom slučaju, Dubrovnik se može svrstati u jednu ili više navedenih kategorija.

³ Kulturno naslijeđe gradova na Mediteranu glavna je pokretačka snaga urbanoga turizma. Svi su oni ujedno i poznate turističke destinacije, a među njima prevladavaju povijesni gradovi s višestoljetnom kulturnom baštinom. Prema ATLAS Cultural Tourism Research Project izvršeno je rangiranje 20 europskih gradova ovisno o atrakcijama namijenjenima turističkoj ponudi.

have a significant role (ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.). Requirements for original research of the historic core are becoming more and more considerable. The task of this work is to put forward some new cognizant authors research which, until today, has not been carried out.

Around 95% of the anthropogenic heritage on which Dubrovnik tourism is based is located in the historic core. The similar kind of process is occurring in Europe.² Stimulating new consumer trends on the tourist market was intensified by the influence of individual cultures in European cities (ARK, RICHARDS, 2007).³

European cultural policy has encouraged the development of tourism in the historical centers. It is based on joint principles and alters in characteristics and differences. In this way, European market of cultural assets and services is being opened. The influence of the tourist market opens new questions about the trends of the development of urban tourism. European urban tourist development in 20th C. and the beginning of 21st C. is divided into three phases (BIANCHINI, 2001):

1. the period of reconstruction (from the late 40's to the late 60's),
2. the period of "suppressing" other professions and the progression of necessary requirements for the development of tourism (from the 70's to the early 80's),
3. the period of city marketing (from the start of the 90's to today).

The transformation of tourist urban development in the city of Dubrovnik is similar to other European cities, it is merely delayed. At the same time the historic core has not uniformly developed in all segments.

From 1953 to 2001 the historic core completely changed its function. Through these years it changed from an administrative political centre in the sixties to a tourist district at the beginning of the 21st century (ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2006). The historic core has differentiated inside the urban system of

² According to researches, an urban tourism classification, containing 12 categories, has been effected (BRUCE ET AL., 2001): capital cities, metropolitan (bishop's) towns, historical walled towns and small fortified towns, large historical towns, central town area, restored port towns, industrial towns, littoral and mountain resorts, integrated tourist complexes, tourist entertainment complexes, specialized service centres in art and cultural towns. In any case, Dubrovnik can be assigned to one or more mentioned categories.

³ Cultural cities on the Mediterranean are the main force behind urban tourism. They are all similar and popular tourist destinations with historical cities and centuries-old cultural heritage. According to ATLAS Cultural Tourism Research Project carried out among 20 European cities it depends on the attraction designed for the tourist offer.

Tablica 1. Analitički pokazatelji razvoja Povijesne jezgre u okviru urbanog sustava grada Dubrovnika
 Table 1. Analytical evidence of the development of the historical core in the frame of the urban system of the city of Dubrovnik.

Izabrane kategorije	1961.		2001.		2006.	
	Grad	Jezgra	Grad	Jezgra	Grad	Jezgra
Chosen category	1961		2001		2006	
	City	Core	City	Core	City	Core
Broj stanovnika	19 172	5 489	47 074	2 787	45720	1 241
Population						
Broj kućanstava	5 687	2 026	15 190	1 211	14748	591
Number of households						
Broj objekata	523	243	631	319	702	391
Number of different objects						
Broj radnih mjesta	8 891	1 370	11 000	2 489	11000	2 652
Number of work positions						
Ugostiteljski i turistički objekti	43	24	151	89	179	112
Hospitality and tourist objects						

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.
 From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

Na pragu 21. stoljeća povijesna jezgra "ušla" je u novo razdoblje svojega razvoja. Njezina sociodemografska transformacija i prostorna diferencijacija novi su procesi s kojima se danas susreće u promjenama unutar urbanog sustava grada Dubrovnika.

Rast turističkog prometa od 2001. godine sve je veći. Usporedno s boravišnim turizmom razvija se *cruising* turizam. Do 2001. godine broj boravišnih turista u Dubrovniku bio je veći od turista s kružnih putovanja: u Dubrovniku je zabilježeno 241 000 boravišnih turista i 205 000 turista s kružnih putovanja. Od 2002. do 2007. godine broj turista s kružnih putovanja veći je od broja boravišnih turista: od 2002. do 2007. godine broj turista s kružnih putovanja porastao je s 265 000 na 678 000, a broj boravišnih turista s 250 000 na 501 000.⁴ Oko 70% do 80% od ukupnog broja putnika s brodova na kružnim putovanjima i 1/3 do 2/3 posade posjete Povijesnu jezgru.

⁴ Trend rasta prometa turista s kružnih putovanja u Hrvatskoj u 2008. godini se nastavlja. Tako je u prvih 7 mjeseci 2008. godine broj turista s kružnih putovanja u odnosu na 2007. godinu porastao oko 50%. Dubrovnik i dalje ostvaruje najveći promet (DZS, 2008, www.limun.hr).

the city of Dubrovnik, specially in socio-economic and spatial-economic segments. Circa 55 per cent of economic activities of the city of Dubrovnik are located in the historic core. Furthermore, 63 per cent of hospitality objects of the city of Dubrovnik are situated in the historic core.

At the beginning of the 21st century the historical core came into a new period of its development. Its socio-demographic transformation and spatial differences are new processes we face today. This influenced the differentia of the historic core inside the urban system of the city of Dubrovnik.

From 2001, the tourist business has been growing. Parallel with the growth of sojourning tourism there is also the growth in *cruising* tourism. Until 2001 the number of overnight tourists in Dubrovnik was higher than that of tourists on cruise ships: 241 thousand overnight tourists and 205 thousand tourists on cruise ships. From 2002 to 2007 the number of tourists on cruise ships was more than the one of overnight tourists: from 2002 to 2007 the number of cruise tourists grew from 265 to 678 thousand and the number of overnight tourists over the same period grew from 250 thousand to 501 thousand.⁴ Around 70% to 80% of the total number of passengers on the cruise ships visited the historic core as well as crew member from 1/3 to 2/3.

⁴ The trend of growth in cruise ship tourism in Croatia continued in 2008. In the first seven months of 2008 the number of cruise ship tourists in relation to 2007 grew by around 50%. Dubrovnik continues to achieve the greatest amount of traffic (DZS, 2008, www.limun.hr).

Sociodemografska transformacija

Poslije Drugoga svjetskog rata turistički razvoj najviše je poticao preobrazbu povijesne jezgre. Ona se odražava u sljedećim kategorijama: 1. sociodemografskoj i 2. prostorno-funkcionalnoj.

Za razliku od grada Dubrovnika, kojemu je dinamika i struktura razvoja nakon Drugoga svjetskog rata bila pozitivna, Povijesna jezgra već duže vrijeme doživljava stalnu transformaciju i negativan populacijski trend. Od 1961. do 2001. godine broj njezinih stanovnika smanjio se s 5489 na 2787 i taj se trend pada zadržao do 2006. godine, što očito dokazuje ubrzanje negativnoga demografskog trenda. Prema modelu linearne interpolacije u Povijesnoj jezgri u 2006. godini bio je 1241 stanovnik (Tab. 2.).⁵

Trend pada broja stanovnika prati raslojavanje kućanstava, u kojima je prosječan broj članova u promatranom razdoblju opao s 3,2 na 2,1. U pojedinim razdobljima dolazilo je do stanovitih pozitivnih pomaka, što je u skladu sa socijalnim prestrukturiranjima koja su se u to vrijeme događala. Broj stanovništva bilježi brži pad indeksa nego broj kućanstava, čemu je razlog starenje stanovništva i nuklearizacija obitelji.

Socio-demographic transformation

After the World War II the development of the tourist industry was the biggest influence of the historic core transformation. This has been reflected on the following categories: 1. socio-demographic and 2. spatial functionality.

Unlike the city of Dubrovnik, whose structural development after World War II was positive, the historical core has been experiencing for some time a constant transformation and a negative population growth. From 1961 to 2001 the number of citizens in the historic core fell from 5489 to 2787. This negative trend of falling was maintained until 2006. Namely, the negative demographic trend accelerated. According to the linear interpolation model in the historical core in 2006 there were 1241 citizens (Tab. 2).⁵

This trend of falling population has been followed by the layering of the households. The average number of members in a household in the mentioned period fell from 3.2 to 2.1. In individual periods of time there was a positive change in the population figures. This is in line with the social restructuring that happened at the time. A faster fall was recorded in the population number than in the number of households.

Tablica 2. Kretanje broja stanovnika i kućanstava u Povijesnoj jezgri od 1953. do 2006.

Table 2. Movement of the number of citizens and households in the historical core from 1953 to 2006

Godina	Broj stanovnika	Broj kućanstava		Bazni indeksi	
		Ukupno	Prosječno	Stanovništvo	Kućanstva
Year	Number of citizens	Number of households		Index base	
		Total	Average	Population	Households
1953	5 181	1 619	3,2	100,0	100,0
1961	5 489	2 260	2,4	105,9	139,6
1971	5 262	2 026	2,6	101,6	127,2
1981	4 286	1 561	2,7	82,7	96,4
1991	3 491	1 324	2,6	67,3	81,8
2001	2 787	1 211	2,3	53,7	74,8
2006	1 241	591	2,1	23,9	35,6

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.

From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

⁵ Kao polazna osnova modela uzeta je 1961. godina. Njegov izraz je: $y = -758X + 5031$. To je najbrža metoda za dobivanje podataka o kretanju broja stanovnika (WRIGLEY, 1984.). Budući da su u radu dani demografski pokazatelji reprodukcije stanovništva, za izradu projekcije mogle su se također uporabiti i druge metode. Kako se radi o maloj populaciji, na osnovi drugih metoda ne bi se postigla veća točnost.

⁵ The basis for this model is taken from 1961. The formula is $y = -758X + 5031$. This is the fastest method to obtain the movement of population (WRIGLEY, 1984.). Other methods might be used too, but since we are talking about a small population they would not give greater correctness.

Tablica 3. Reprodukcijska stanovitva u Povijesnoj jezgri od 1961. do 2006. godine
 Table 3. Reproduction of population in the historic core from 1961 to 2006

Demografske kategorije	Godina					
	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2006.
Demographic categories	Year					
	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2006.
Stopa nataliteta (u promilama) Birth rate (per mille)	11,5	13,9	12,2	9,7	6,9	6,1
Stopa mortaliteta (u promilama) Death rate (per mille)	6,2	9,5	13,3	13,6	14,7	14,9
Prirodni priraštaj (u promilama) Natural accession (per mille)	5,3	4,1	-1,1	-3,8	-7,8	-8,8
Stopa fertiliteta (u promilama) Fertility rate (per mille)	-		50,7	42,1	38,7	38,8
Neto-reprodukcija Net reproduction	-		0,62	0,47	0,39	0,36

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.
 From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

Da bi se upotpunila saznanja o demografskim procesima, izrađene su dodatne analize demografske reprodukcije stanovništva koje uključuju najvažnije pokazatelje "demografskoga kapaciteta": natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj, fertilitet i neto-reprodukciju (Tab. 3.).

Od 1961. do 1971. godine stope nataliteta su u porastu, a nakon toga sve do 2006. godine u stalnom su opadanju. Stope mortaliteta u istom su razdoblju u stalnom rastu. Zbog takvog odnosa nataliteta i mortaliteta prirodni se priraštaj do 1971. godine smanjivao, a od 1971. do 2006. godine je negativan. U isto vrijeme znatno povoljnije prirodno kretanje bilo je u gradovima Hrvatske. Stope prirodnog priraštaja šdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj su iznosile oko 8 promila, a u povijesnoj jezgri oko 4 promila. Poslije toga povijesna jezgra bilježi negativan prirodni priraštaj, dok je u gradovima Hrvatske do 2000. godine bio nulti priraštaj, a nakon toga negativan (DZS, 2007; NEJAŠMIĆ, 2008.).

Negativan prirodni priraštaj u povijesnoj jezgri odrazio se na reprodukciju stanovništva. Kad je vrijednost neto-reprodukcije ispod jedan, smatra se da stanovništvo određenog područja nije u stanju sebe obnavljati. Neto-reprodukcija iznosila je u povijesnoj jezgri 1981. godine 0,62, a od tada se stalno smanjuje.⁶

⁶ Proračun neto-reprodukcije izvršen je na osnovi demografske analize (BREZNIK, 1980.).

The reasons for this are the aging of the population and the nuclear style of families. So as to totally understand the demographic process additional analyses have been carried out, that is analyses of the demographic reproduction of the population. These analyses include the most important indicators of "demographic capacity": births, deaths, natural accession, fertility and net reproduction (Tab. 3).

From 1961 to 1971 the birth rate oscillated with a tendency of growth, but after that, until 2006, the growth rate was constantly falling. The death rate over the same period was in constant growth. Due to this relationship between births and deaths natural accession till 1971 was decreasing and from 1971 to 2006 the growth was negative. At the same time natural movement of population in the cities of Croatia was in a high degree favourable. The birth rates in the course of the sixties and the seventies of the twentieth century in Croatia amounted to 8 per mille, while in the historical nucleus amounted to 4 per mille. After that period, the historical nucleus records negative birth rates values. Until the year 2000, in the cities of Croatia the zero birth rate was recorded, while after 2000 it was negative (DZS, 2007; NEJAŠMIĆ, 2008).

Negative natural accession of the historic core of Dubrovnik has reflected in the reproduction of the population. When the value of the net reproduction falls below 1.0 it is considered that the population of the area is not in a condition to renew itself. The net reproduction in the historic core in 1981 was 0.62 and from that date the figure is constantly falling.⁶

⁶ The account of net reproduction was carried out on the basis of demographic analysis (BREZNIK, 1980).

Socioekonomske osnove⁷

Socioekonomska obilježja povijesne jezgre su specifična. Kao urbana cjelina ona je u potpunosti izmijenila svoju funkciju pa danas u njoj ima oko dva puta više radnih mjesta nego stanovništva: u ljetnom razdoblju ima dva puta više radnih mjesta od broja stanovnika, a u zimskom razdoblju broj radnih mjesta veći je oko jedan i pol puta od broja stanovnika (Tab. 4.).

Dok je osamdesetih godina u povijesnoj jezgri prevladavala političko-administrativna funkcija, danas je njezin utjecaj zanemariv. U skladu s turističkim značenjem povijesne jezgre u urbanom turizmu Dubrovnika, u njoj dominiraju djelatnosti izravno povezane s turističkom ponudom i potražnjom. Budući da se ona prilagođavala i prilagođava se brojnim utjecajima na dubrovački turizam, promjene koje se događaju u turističkom proizvodu izravno se odražavaju na promjenu djelatnosti.

Suvremeni turizam povijesne jezgre razvio se na načelu turističke sezonalne aktivnosti, unutar koje se razlikuju dvije ekonomske strukture:

1. sezonska – u ljetnom razdoblju godine
2. izvansezonska – u zimskom razdoblju godine.

Takvu podjelu određuje turistička sezonalnost Dubrovnika, a pomoću nje moguće je uočiti razlike u sezonskoj i izvansezonskoj ekonomskoj aktivnosti stanovništva kao i u prostorno-ekonomskom razvoju. Iz takva stanja proizlaze i svi drugi društveni procesi izraženi u povijesnoj jezgri.

Razlike između sezonske i izvansezonske gospodarske aktivnosti postaju sve veće. Najveća je razlika u broju zaposlenih u ugostiteljstvu, nešto manja u trgovini, a čak i djelatnosti u kulturi imaju donekle sezonsko obilježje. Ostale djelatnosti – društvene, upravne i poslovne, uključujući i obrt – nisu sezonskoga karaktera.

Usporedno s ovim procesom u povijesnoj jezgri broj smještaja turista porastao je od 2001. do 2006. godine oko četiri puta.

⁷ Detaljnu analizu djelatnosti u povijesnoj jezgri izradili su autori u GIS s Access bazom na planu mjerila 1 : 500.

Socio-economic basis⁷

The socio-economic characteristics of the historic core are specific. As an urban unit the historic core has completely changed its function. Today there are around twice as many working positions than citizens: during the summer months there are twice as many working positions than citizens and in the winter months the number of working positions is around one and a half times longer than the population one. (Tab. 4).

While in the eighties the historic core had a political and administrative function today this function is negligible. Due to the significance of tourism in the historic core in urban tourism in Dubrovnik, the professions directly connected with the tourist offer and demand are dominant. Since the city has adapted with the large number of influences on Dubrovnik tourism, the changes that have happened in the tourist product have directly effected the changes in profession.

Nowadays tourism if the historic core has developed within seasonal tourism activity that includes two different economic structures:

1. seasonal – through the summer period of the year,
2. out of season – through the winter period of the year.

This divide is determined by the tourist season of Dubrovnik. On the basis of this divide it is possible to see differences in seasonal and out of season economic activities of the population and in a spatial economic level. From this position all the other social processes are represented in the historic core.

The differences between seasonal and out of season economic activities have become larger. The biggest difference in the number of employees is in hospitality and then in trade. Even employees in culture have to some extent a seasonal character. Other professions are not seasonal; these are social, management and business professions including craft, too.

Parallel with this process in the historic core the number of tourist accommodation grew. From 2001 to 2006 the tourist accommodation grew by around four times.

⁷ A detailed analysis of professions in the historic core was carried out by the authors in GIS with access to the base on the map scale 1 : 500.

Tablica 4. Kretanje broja radnih mjesta u povijesnoj jezgri u 2007. godini
 Table 4. Movements of the working positions in the historic core in 2007

Djelatnosti	Broj zaposlenih		Indeks (%) Izvan sezone / u sezoni
	u sezoni	izvan sezone	
Profession	Number of employees		Index (%) out of season / in season
	In season	Out of season	
Trgovina	1049	619	59,0
Trade			
Ugostiteljstvo	765	360	47,1
Hospitality			
Obrt	26	26	100,0
Craft			
Kultura i umjetnost	448	405	89,4
Culture and art			
Uprava	162	162	100,0
Management			
Poslovna	126	126	100,0
Business			
Društvena	76	76	100,0
Social			
Ukupno	2652	1774	66,8
Total			

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.
 From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

Dnevni posjeti

Povijesne jezgre pri gospodarskom korištenju razvijaju sociogeografske procese, koji su potaknuti uspostavljenim složenim odnosom u njihovu vrjednovanju kao jedinstvenoga turističkog proizvoda. One se temelje na socijalnim skupinama, koje su povezane s aktivnostima i funkcijama što se odvijaju poglavito u skladu s turističkim razvojem. Posjeti proizlaze iz sljedećih kategorija:

1. socioekonomskih,
2. vezanih za sezonski karakter aktivnosti: maksimalne i minimale dnevne migracije u ovisnosti o gospodarskoj aktivnosti povijesne jezgre i gospodarskoj aktivnosti njezina stanovništva,
3. turistički posjeti bez uključivanja turista s kružnih putovanja,
4. turistički posjeti s turistima na kružnim putovanjima.

Kao što je ranije rečeno, osnovna razlika u intenzitetu dnevnih posjeta povezana je s

Daily visits

Economic use of the historic core develops socio-geographic processes. Those processes initiate the establishment of a complicated relationship in the value of the historic core as a unique tourist product. This is based on the social groups. Social groups are connected with activities and functions which are separated in line with the tourist development. Visits in the historic core derive the following categories:

1. socio-economic,
2. categories connected with a seasonal character activity: maximum and minimum daily visits connected with the economic activity of the historic core and the economic activity of the population that live inside it,
3. tourist visits without tourists from cruise ships,
4. tourist visits with tourists from cruise ships.

The fundamental difference in the intensity of daily visits is, as it has been already mentioned, connected to economic activities in the historic core in the summer and winter. On the basis of this there

Tablica 5. Dnevni posjeti u Povijesnoj jezgri u 2007. godini (bez sudjelovanja turista s brodova na kružnim putovanjima)

Table 5. Daily visits in the historic core in 2007 (without the addition of tourists from cruise ships)

Vrsta posjeta	Minimalni (zimi)		Maksimalni (ljeti)	
	broj	%	broj	%
Type of visits	Minimal (winter)		Maximum (summer)	
	number	%	number	%
Turistički	348	17,1	26 708	87,7
Tourist				
Socioekonomski	1 326	64,9	2 652	8,7
Socio-economic				
Ostali	367	18,0	1 100	3,6
Others				
Ukupno	2 041	100,0	30 460	100,0
Total				

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.

From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

ekonomskom aktivnosti u povijesnoj jezgri ljeti i zimi. Na osnovi toga obavljena je diferencijacija osnovnih vrsta dnevnih posjeta: turističkih, socio-ekonomskih i ostalih (Tab. 5.).

Odnos u ljetnom i zimskom razdoblju bitno je različit. Prosječna socijalna mobilnost skupina ljeti je veća oko 15 puta, a najveća je u turističkoj kategoriji, gdje je veća je tridesetak puta, dok je u ostalim kategorijama oko dva ili tri puta veća.

U ljetnom razdoblju godine turistički posjeti sudjeluju s 87,7%. Ostale kategorije dnevnih migracija u tom vremenu sudjeluju s 12,3%. Obilježja dnevnih migracija u ljetnom su razdoblju sljedeća:

- sedam su puta većeg intenziteta,
- dolazak na radno mjesto 98,9%,
- odlazak na rad (1,1%) odnosi se na radno aktivno stanovništvo u povijesnoj jezgri čije je mjesto rada izvan nje,
- zastupljene su poslovne i sl. skupine, uključene u ostale kategorije koje nije moguće posebno izdvojiti.

Iz toga se može zaključiti da je utjecaj turizma prevladavajući u dnevnim posjetima unutar povijesne jezgre.

Kao što se vidi iz navedenih vrsta dnevnih posjeta u tablicama 1. i 2., turisti s kružnih putovanja u pojedinim danima vidno sudjeluju u ovim procesima, a njihovi dnevni posjeti razlikuju se prema pojedinim godišnjim dobima. Statističko testiranje prometa turista s brodova na kružnim

is a difference in the kind of daily visits: tourist, socio-economic and others (Tab. 5).

The intensity of the social mobile groups are different in relation to the season. The first difference between the social groups is determined by the seasonal character of tourism:

1. summer period, when the tourist visit in the most intensity and the employment in the historic core is at its highest,
2. winter period, when the intensity of tourists is at its lowest and the economic structure changes and the number of employees in the historic core is reduced.

The difference between the summer and winter periods is extremely large. The average social mobility of groups in the summer is around 15 times higher. The largest difference is in the tourist category where the difference is thirty times higher. In other categories the difference is about two or three times higher.

In the summer period the tourist visits accounts for 87.7%. The other categories daily visits over that period accounts for 12.3%. The characteristics of daily migration in the summer months are as follows:

- Seven times higher in intensity
- Domination of arrivals to work (98.9%)
- Going to work (1.1%) is related to the work activity of the population in the historic core whose work position is outside of it
- Included in the other category are business groups and similar groups that cannot be sorted.

Tablica 6. Analitički pokazatelji prometa turista s kružnih putovanja u povijesnoj jezgri u ljeto 2007. godine
 Table 6. Analytical indicators specific for tourists from cruise ships in the historic core in the summer of 2007

Statistički pokazatelji distribucije	Godišnje doba			
	Zima	Proljeće	Ljeto	Jesen
Statistical indicators of distribution	Seasons			
	Winter	Spring	Summer	Autumn
Aritmetička sredina	1782	3 009,3	4 085,6	3 465,4
Arithmetic middle				
Koeficijent varijacije	-	89,9	79,5	74,8
Coefficient variation				
Standardna pogriješka <i>Kurtosis</i>	-	0,587	0,529	0,613
Standard errors <i>Kurtosis</i>				
<i>Skewness</i>	-	1,899	0,806	0,894
<i>Skewness</i>				

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.

From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

putovanjima u Dubrovniku pokazuje specifičnost samoga procesa. Distribucija prometa je atipična (Tab. 6.).

Iz statističkog testiranja distribucije turista s kružnih putovanja proizlaze ovi pokazatelji:

1. srednja vrijednost prometa najveća je u ljetnom razdoblju godine,
2. visoke vrijednosti koeficijenta varijacije potvrđuju da su odstupanja u dnevnom prometu velika,
3. distribucije *Kurtosis* i *Skewness* potvrđuju nepravilnosti u odnosu prema normalnoj krivulji, odnosno značajno statističko odstupanje od normalne distribucije.

Također se postavlja pitanje u koje je doba dana sudjelovanje turista s kružnih putovanja najveće. To su rani poslijepodnevni sati, kad je također intenzivan posjet ostalih turista. Raspodjela prometa turista s kružnih putovanja ljeti je sljedeća:

1. svaka dva dana – do 3000,
2. svaka četiri dana od 3000 do 6000,
3. svakih osam dana od 6000 do 10 000,
4. svakih 20 dana 10 000, pa i više turista s kružnih putovanja.

Pri određivanju najučestalijeg broja posjeta turista s kružnih putovanja u jednom danu izvršena je statistička obrada prometa, i na osnovi toga određen je broj turista s kružnih putovanja koji učestalo sudjeluju u turističkom prometu u povijesnoj jezgri.

Hence, it can be concluded that the influence of tourism is dominant in the daily visits inside the historic core.

Among the mentioned types of daily visits tourists from cruise ships on individual days, greatly influence this process. Their daily visits vary according to individual seasons of the year. Statistical tests of the traffic from tourist of cruise ships in Dubrovnik show the specific qualities of this process. The distribution of this traffic is atypical (Tab. 6).

From statistical tests of the distribution of tourists of cruise ships next indicators can be seen:

1. The highest average value of traffic is in the summer period
2. The high values of the coefficient variation show that the deviations in the daily traffic are large
3. Distribution *Kurtosis* and *Skewness* confirm the irregularities in relation towards the normal curve, that is a confirmation of the significant statistic deviation from normal distribution.

There is also the question at what time of the day the participation of cruise ship tourists is the highest. They tend to be the early afternoon hours when the intensity of other tourists' visits reach the highest point. The distribution of traffic from tourists of cruise ships in summer is as follows:

1. every 2 days the historic core is visited by 3 thousand cruise ship tourists,
2. every 4 days the historic core is visited by 3 to 6 thousand cruise ship tourists,
3. every 8 days the historic core is visited by 6 to 10 thousand cruise ship tourists,
4. every 20 days the historic core is visited by 10 thousand and more cruise ship tourists.

Tablica 7. Udio turista s kružnih putovanja u dnevnim posjetima u Povijesnoj jezgri ljeti 2007. godine
 Table 7. Proportion of cruise ship tourists in the daily visits in the historic core during summer 2007

Vrsta posjeta	Prosječan promet		Najučestaliji oko 13 sati	
	Broj	%	Broj	%
Type of visits	Average traffic		Figures taken at 13:00	
	Number	%	Number	%
Turisti s kružnih putovanja	4 086	11,8	6 128	54,2
Cruise ship tourists				
Ostali turisti	26 708	77,3	4 566	40,4
Other tourists				
Ostali	3 752	10,9	604	4,4
Others				
Ukupno	34 546	100,0	11 298	100,0
Total				

Preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008.
 From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008

Tako je kao polazna osnova uzet broj od 6128 posjetitelja; što je oko 50% više od srednjih vrijednosti (aritmetička sredina), to jest od prosječnog broja turista s kružnih putovanja za vrijeme ljeta. To znači da su u obzir uzeti turisti s kružnih putovanja koji svaka tri do četiri dana u ljetnom razdoblju posjete Dubrovnik. Uzimajući u obzir posjete turista s brodova na kružnim putovanjima, uočava se da u povijesnoj jezgri dolazi do funkcionalnih promjena u njihovu dnevnom sustavu (Tab. 7.).

Uspoređujući vrijednosti ostvarenoga dnevnog prometa u ljetnom razdoblju godine ukupno i u vremenu oko 13 sati, dolazi se do realnog uvida kolik je i kakav prosječan udio turista s kružnih putovanja u dnevnim posjetima u Povijesnoj jezgri:

- tijekom ljeta – 11,8%,
- u vremenu maksimalne prisutnosti turista s kružnih putovanja, oko 13 sati – 54,7%.

Iz toga se može zaključiti da je utjecaj turista s kružnih putovanja u dnevnim posjetima u određenome vremenskom razdoblju znatan. Tek detaljnom raščlambom dnevnih posjeta tijekom 24 sata dobit će se cjelovita slika tih kretanja.

Statistical analysis of traffic has been produced while defining the most frequent number of visits by tourists from cruise ships who arrived on a daily basis. So the number of this kind of visitors to the historical core has been determined.

So as the starting point the number of 6128 visitors has been taken; that is around 50% more than the average value (Arithmetic middle), i.e. than the average number of tourists from cruise ships during the summer months. Taking into account the visits from cruise ship tourists, functional changes occur a in the daily migration system in the historic core (Tab. 7).

Comparing the values of the achieved daily traffic in the summer period in total and at 13 o'clock, we come to a real insight as to the influence of cruise ship tourists on the number of daily visits in the historic core:

- The average daily proportion of cruise ship tourists in the daily visits through the summer amounts to 11.8%
- At the peak time of cruise ship tourists, at about one p.m., their proportion is 54.7%.

From these facts we can conclude that the influence of cruise ship tourists on the amount of daily visits at determined periods of time is significant. Only by a detailed analysis of the daily visits through 24 hours we get a complete picture of their movements.

Tijek dnevnih posjeta kroz 24 sata

Da bi se detaljno ustanovila funkcionalna diferencijacija povijesne jezgre, uspostavljen je dnevni monitoring posjeta (ulazaka i izlazaka) tijekom 24 sata. Prije toga napravljena je metodološka osnova čiji je cilj razgraničiti karakteristična vremenska razdoblja ekonomske aktivnosti u povijesnoj jezgri. Tako se razlikuju situacije:

1. kad je intenzitet posjeta turista najmanji – u prvoj polovici mjeseca prosinca,
2. kad je intenzitet posjeta turista najveći ili približno najveći – u drugoj polovici mjeseca srpnja,
3. kad je posjet turista s brodova na kružnim putovanjima intenzivan; za njihov dolazak u Dubrovnik izabran je dan kad su doputovali u Gruž, dok toga dana u Gradskoj luci nije bilo dolaska brodova.

Dnevni posjeti u Povijesnoj jezgri odvijaju se kroz tri kopnena prilaza:

1. istočni – Vrata od Ploča,
2. zapadni – Vrata od Pila,
3. sjeverni – Vrata od Buže.

U odnosu prema pojedinim prilazima odvijaju se neravnomjerno (Sl. 1.).

Daily visits flow through 24 hours

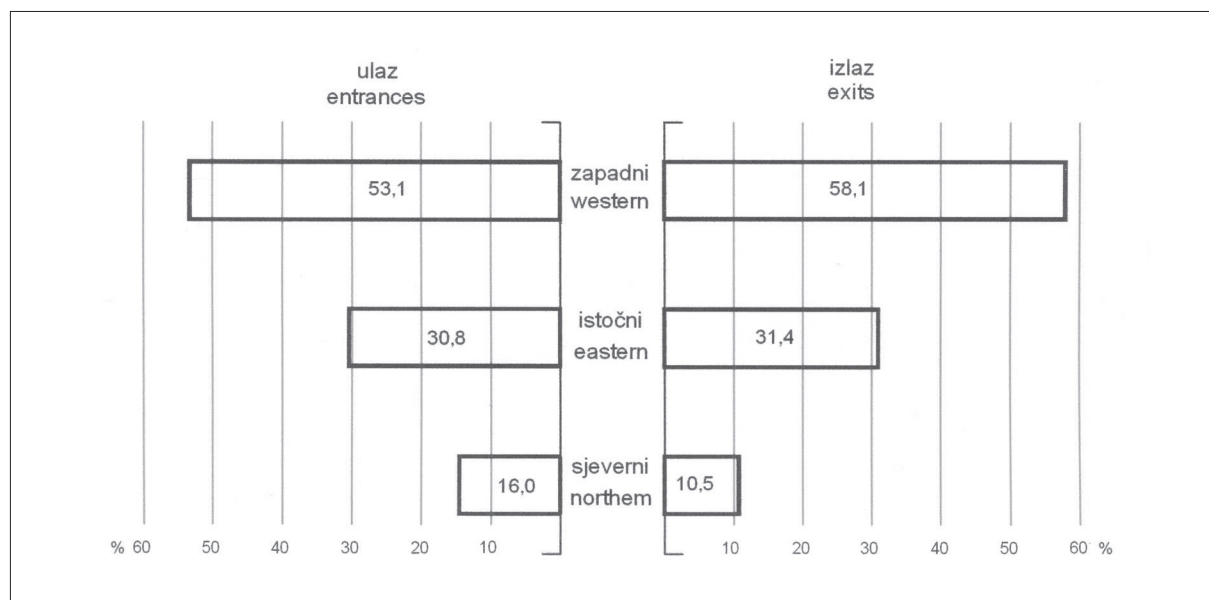
To arrive at a detailed functional differentia of the historic core, a daily monitoring of the entrances and exits through 24 hours was established. Before this, the methodological foundation was carried out whose goal was to differentiate the characteristic of time periods of economic activity in the historical core. In this way situations differ:

1. when the intensity of the tourists' visits is the smallest – in the first half of December,
2. when the intensity of tourist is the greatest or close to being the greatest – in the second half of May,
3. when the visits of cruise ship tourist are the most intensive – for their arrival in Dubrovnik was chosen a day when cruise ships docked in Gruž while on that day there were no ships in the Old City harbour.

Daily visits in the historic core are effectuated through three land entrances:

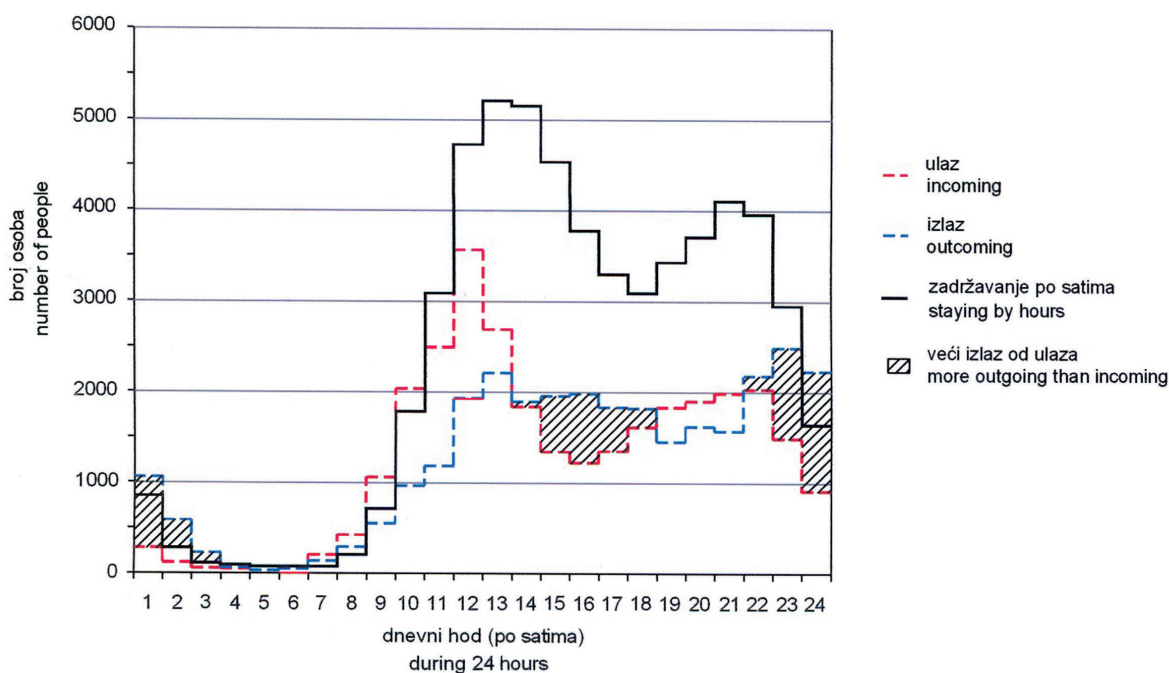
1. Eastern – Ploče gate,
2. Western – Pile gate,
3. Northern – Buže gate.

In relation to the individual entrances the share was unbalanced (Fig. 1). The most intensive entrance was the western one. The figures for entering and

Slika 1. Relativni udio dnevnih posjeta (ulasci, izlasci) unutar povijesne jezgre tijekom ljeta 2007. godine kroz pojedina gradska vrata, bez turista s kružnih putovanja (preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008)

Figure 1. Relative proportion of daily visits (entrances and exits) inside the historical core during the summer of 2007 through particular gates, without cruise ship tourists (From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008).

Slika 2. Kretanje ukupnih dnevnih posjeta bez turista s kružnih putovanja u ljetnom razdoblju u povijesnoj jezgri 2007. godine (preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008).

Figure 2. Distribution of total daily visits without cruise ship tourists in the summer period in the historic core in 2007 (From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008).

Najintenzivniji je zapadni prilaz, kojim se odvija i ulazak i izlazak približno u podjednako mjeri, a u ukupnom prometu sudjeluje s oko 56%. Drugi, istočni prilaz sudjeluje s oko 30%. Treći, sjeverni je najmanje zastupljen u prometu dnevnih posjeta, i sudjeluje u njemu s oko 14%.

Dnevni se posjeti kroz sva tri prolaza odvijaju "sinkronizirano". Istočni i zapadni prolaz relativno su stabilni, posebno u ljetnom razdoblju, a sjeverni odražava stanovita odstupanja. No, kad se uzme u obzir da je taj prolaz najmanje zastupljen u dnevnim posjetima, te su oscilacije zanemarive. Analiza pojedinih prolaza bez turista s kružnih putovanja pokazuje da se promet kroz sva tri prolaza odvija tijekom 24 sata u kontinuitetu.

Pritom valja napomenuti da se radi o dnevnom kretanju tijekom ljetnog razdoblja i bez participiranja turista s kružnih putovanja. Zbog toga je ova analiza polazna osnova koja daje cjelovit uvid u dnevne posjete ljeti, kad je ekonomska aktivnost u Povijesnoj jezgri najveća.

Zbrajanjem prometa kroz sva tri prolaza došlo se do cjelovitog rezultata dnevnih posjeta (Sl. 2.). Ljetni dnevni posjeti bez turista s kružnih putovanja pokazuju zajedničke crte glede svih triju prolaza:

exiting through this gate were approximately equal in number. In the total traffic measured through all gates the western gate accounted for 56% whilst the eastern gate accounted for around 30% and finally the northern gate showed the lowest representation of daily visits with around 14%.

The daily visits through all three gates were processed in synchronism. The eastern and western gates are relatively stable especially in the summer months. The analysis of the individual gates without tourists from cruise ships showed that the traffic flowed in continuity through all three gates during 24 hours.

At the same time it is important to mention that we are talking about daily movements through summer months and without the participation of cruise ship tourists. Due to this the analysis gives the basis from which the complete view of the daily visits during summer when the economic activity in the historic core is the largest.

Adding the total traffic through all three gates brings us to the complete results of the daily visits (Fig. 2). Summer daily visits without cruise ship tourists show joint lines looking at all three gates:

1. prolazi su u funkciji tijekom 24 sata,
2. tijekom 24 sata pojavljuju se dva razdoblja velikog broja turista (oko 12 i oko 22 sata),
3. tijekom 24 sata u dva navrata veći je izlazak od ulaska.

Iz višednevnog promatranja može se zaključiti da su ciklusi tih dnevnih posjeta stabilni.

Sljedeće pitanje u ovom istraživanju odnosi se na diferenciranje dnevnih posjeta u zimskom razdoblju godine. Budući da se ekonomska struktura Dubrovnika u zimskom razdoblju godine mijenja, mijenjaju se i tijekovi dnevnih posjeta.

Iz prethodne analize proizlazi intenzitet dnevnih posjeta u ljetnom razdoblju godine bez uključivanja turista s brodova na kružnim putovanjima. Zimi su dnevni posjeti svedeni na minimum. Sljedeće pitanje na koje je potrebno odgovoriti odnosi se na utvrđivanje razlika u intenzitetu dnevnih ulazaka i izlazaka i zadržavanja po pojedinim satima u ljetnom i zimskom razdoblju.

U prosincu 2007. godine, nakon posljednjeg dolaska turista s brodova na kružnim putovanjima u Dubrovnik, provedeno je praćenje dnevnih posjeta. Došlo se do sljedećih zaključaka:

1. ekonomska struktura povijesne jezgre bitno se izmijenila te dolazi do smanjenja dnevnih posjeta zaposlenih u povijesnoj jezgri kojima je mjesto stanovanja izvan nje,
2. utjecaj stacionarnih turista u dnevnim je posjetima neznatan,
3. završila je sezona kružnih putovanja.

Tako se u potpunosti eliminirao utjecaj turizma na dnevne posjete i na posljedice koje se glede turizma osjećaju u povijesnoj jezgri. Način praćenja dnevnih posjeta u ovom je slučaju identičan s prethodnim praćenjem. Zbrajaju se dnevni posjeti kroz sva tri prilaza zimi (Sl. 3.).

Relativno sudjelovanje dnevnih posjeta u zimskom razdoblju, prema pojedinim prolazima, bitno se ne razlikuje od ljetnoga:

1. zapadni prolaz sudjeluje u tome s postotkom od 55 do 60%,
2. istočni prolaz sudjeluje u postotku između 24 i 25%,
3. sjeverni prolaz sudjeluje u migracijama s postotkom od 16 do 19%.

Ispitivanje dnevnih posjeta u zimskom razdoblju izvršeno je u radnom danu; izbjegla se

1. the entrances are in function during all 24 hours,
2. during 24 hours two periods appear with a large number of tourists (around 12 and around 10 p.m.),
3. through the 24 hours there is a short period when the number of exits is bigger than the number of entrances.

From observing the situation over many days it can be concluded that the daily cycle of visits is stable.

The next question in this investigation regards the differentiation of daily visits in winter months. Since the economic structure in Dubrovnik changes during winter so does the process of daily visits.

From the aforementioned analysis it can be seen that there are intensive daily visits in the summer period of the year without including cruise ship tourists. In winter daily visits are cut to a minimum. The following question that needs to be answered relates to confirming the differences in intensity of daily entrances and exits by hours during summer and winter period.

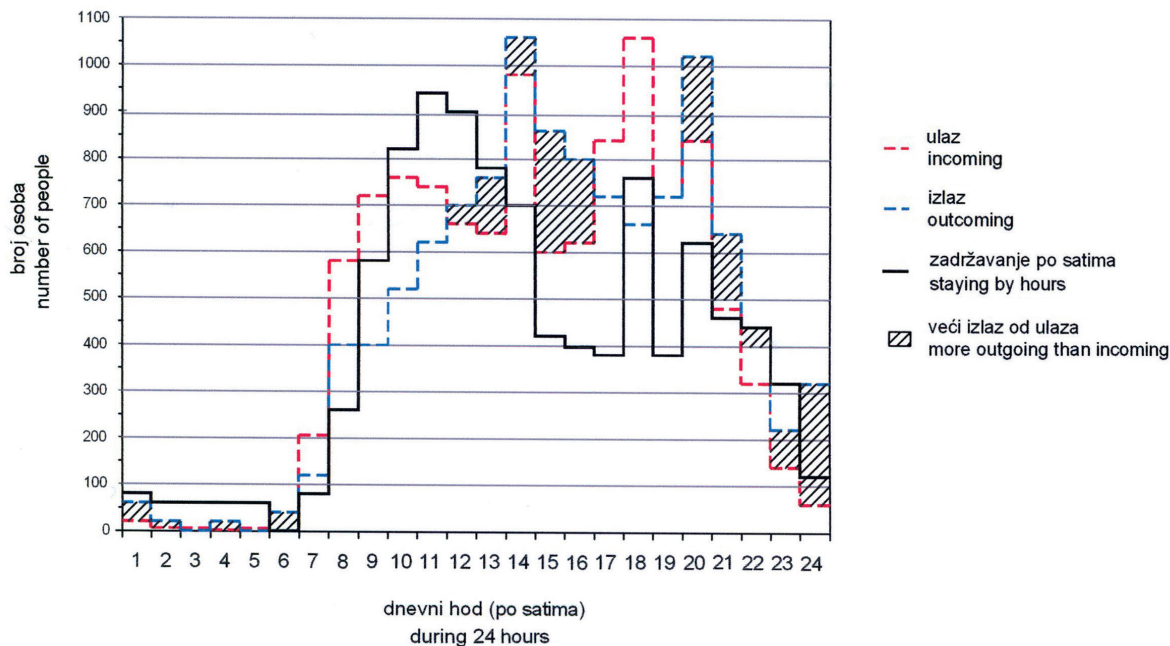
In December 2007 after the last cruise ship tourists left Dubrovnik the daily visits were observed and the following conclusions were reached:

1. the economic structure of the historic core changed drastically, which brought to reduction in the daily entrances of employees who work in the historic core but live outside it,
2. the influence of overnight tourists in daily visits is negligible,
3. the cruise ship season finished.

This totally eliminated the influence of tourism on daily visits and on the after-effects that tourism has on the historic core. The method of following the daily visits (entrances and exits) was exactly the same as the previous one. Adding the total traffic through all three gates brings to the complete results of the daily visits in winter (Fig. 3).

Relative participation in the daily visits during the winter period and looking at individual gates differs greatly from the summer one. The share of daily visits according to gates is:

1. the western gate accounts for 55 to 60% of the total,
2. the eastern gate accounts for between 24 to 25% of the total,
3. the northern gate accounts for around 16 to 19% of the total figure.

Slika 3. Ukupni dnevni protok dolazaka i odlazaka unutar povijesne jezgre u zimskom razdoblju 2007. godine bez turista (preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008).

Figure 3. Daily visits inside the historic core during the winter of 2007 without tourists (From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008)

subota i nedjelja. Dnevni hod posjeta u zimskom razdoblju kroz sve prolaze odvija se također kontinuirano tijekom 24 sata. Ovisno o dnevnim aktivnostima u zimskom razdoblju, kad je utjecaj turizma na povijesnu jezgru zanemariv, dinamika dnevnih posjeta poprima drukčije karakteristike. Osnovni su razlozi dnevnih posjeta u zimskom razdoblju:

1. administrativni,
2. socioekonomski,
3. dnevni posjeti građana,
4. tranzit od zapadnoga k istočnom prolazu i obratno (učenici i sl.).

Pojedine nepravilnosti koje se pojavljuju u dnevnim posjetima, proizlaze iz navedenih specifičnosti.

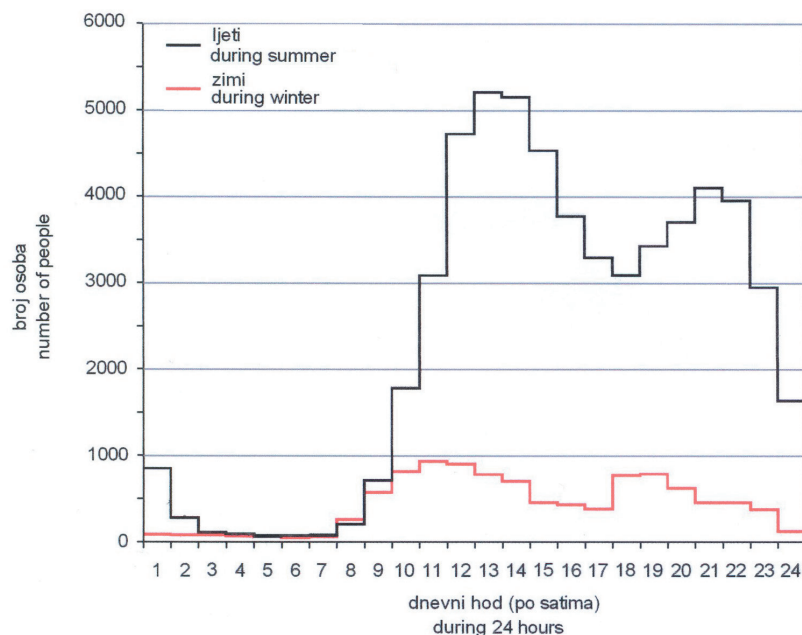
Positivni i negativni saldo posjeta (veći ulazak od izlazaka i obrnuto) s neznatnim je odstupanjem zastupljen u sva tri prolaza u gotovo istom vremenskom intervalu. U jutarnjim satima pa sve do sredine dana veći je broj ulazaka od izlazaka pa je saldo pozitivan. Nakon toga do otprilike 16 sati prevladava negativan saldo (veći je broj izlazaka od ulazaka). U kasnim poslijepodnevima saldo je ponovno pozitivan. Promjene nastaju nakon 20 sati. Od tog vremena pa do kasnih noćnih sati saldo je negativan.

The survey of the daily visits in the winter period was carried out on a working day; not including Saturday and Sunday. The daily motion of visits in winter months through all gates also flows in continuity through 24 hours. Depending on the daily activity in the winter period when the influence of tourism in the historic core is negligent, the dynamics of the daily visits has different characteristics. The principal reasons for daily visits in the winter period are:

1. administrative,
2. socio-economic,
3. daily visits of citizens,
4. transit from western to eastern gate and vice versa (pupils and similar).

Individual discontinuities which appeared in daily visits derived from the mentioned specifics.

Positive and negative balances between entrances and exits were recorded at all three gates at almost the same time interval. In the morning hours up to the middle of the day the balance between entrances and exits was positive. After that up to 4 p.m. a negative balance between entrances and exits was recorded. In the late afternoon hours the balance was once again positive. A change was recorded after 8 p.m. From that time until the late night hours the balance was negative.

Slika 4. Dnevni saldo posjeta u ljetnom i zimskom razdoblju u povijesnoj jezgri bez sudjelovanja turista s kružnih putovanja u 2007. (preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008).

Figure 4. The balance between daily entrances and exits in summer and winter in the historic core excluding cruise ship tourists in 2007 (From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008)

Da bi se obavila diferencijacija dnevnih posjeta i utjecaj turista s kružnih putovanja bilo je potrebno:

1. utvrditi razlike između dnevnih posjeta u ljetnom razdoblju, kad je ekonomska aktivnost u povijesnoj jezgri najveća, i u razdoblju kad je najniža, to jest kad je intenzitet turističkog prometa neznatan, a to je zimsko razdoblje,
2. utvrditi koliko je sudjelovanje turista s brodova na kružnim putovanjima u ljetnom razdoblju, kada je intenzitet turista najjači.

Razlike u dnevnim posjetima tijekom ljeta i zime su velike. Gospodarska aktivnost koja se odvija u povijesnoj jezgri (i u samom Dubrovniku), u sezoni i izvan nje, u potpunosti mijenja dnevni model posjeta.

Razlike su takva intenziteta da se može govoriti o dvama različitim socioekonomskim sustavima unutar povijesne jezgre. Neto dnevne posjete po satima u ljetnim su mjesecima višestruke u odnosu prema zimskom razdoblju (Sl. 4.).

Obilježja dnevnih posjeta turista s kružnih putovanja su sljedeće:

1. 1/5 dana posjeti turista s kružnih putovanja do tri puta premašuju posjete u ostalim dijelovima dana,

So as to complete the difference of daily visits and the influence of cruise tourism it was necessary to:

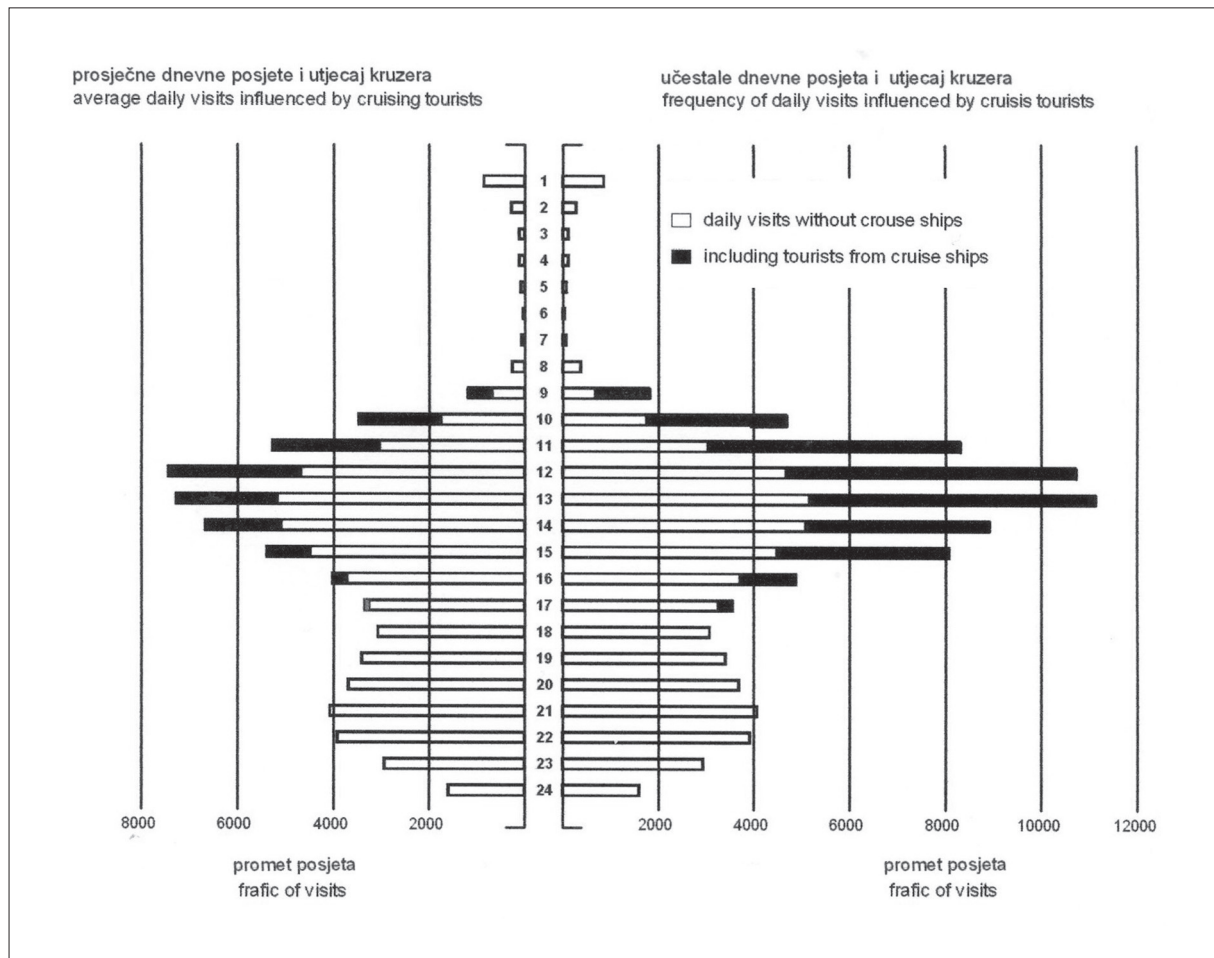
1. confirm the difference between the daily visits in the summer period, when the economic activity in the historic core was the highest, and the period when the economic activity was the lowest, i.e. when the intensity of the tourist traffic is insignificant, and that is during the winter months,
2. confirm what is the participation of cruise ship tourists in the summer period when there is the greatest intensity of tourists.

There are great differences in daily visits between summer and winter periods. Economic activities which are carried out in the historic core (and in Dubrovnik) in the season and out of it completely change the process of daily visits.

The differences are so intensive that it is possible to talk about two different reasons of the socio-economic systems inside the historic core. The net visits by the hour in summer months are multiple in relation to winter months (Fig. 4).

Characteristics of daily visits of cruise ship tourists are as follows:

1. 1/5 day visits of cruise ship tourists is up to three times larger than the visits in other parts of the day

Slika 5. Utjecaj turista s kružnih putovanja na dnevne posjete ljeti u povijesnoj jezgri 2007. (preuzeto iz ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008).

Picture 5. Influence of cruise ship tourists on the daily visits during summer in the historic core in 2007 (From ĐUKIĆ, JERKOVIĆ, 2008)

2. 1/3 dana do dva puta više opterećuju dnevne posjete,
3. 2/3 dana posjeti turista s kružnih putovanja neznatno utječu na ukupne dnevne posjete i neznatno u njima participiraju.

Dnevni posjeti turista s kružnih putovanja u Dubrovniku potaknuli su ubranu potrošnju turističkog proizvoda. Utjecaj turista s brodova na kružnim putovanjima izmijenio je proces dnevnih posjeta. To je novi proces s kojim se susreće povijesna jezgra.

2. 1/3 day is a double load on the daily visits
3. 2/3 day cruise ship tourist visits has an insignificant influence on the total daily visits.

The daily visits of cruise ship tourists in Dubrovnik has encouraged the speed of the consumption of tourist products. The influence of cruise ship tourists has changed the process of daily visits. This is a new process the historic core has had to face up to.

Zaključak

Sociogeografski procesi ukazuju na dinamičke uspostavljene odnose u korištenju povijesne jezgre u turističkom razvoju grada Dubrovnika. Dnevni posjeti bitno su proširili kapacitet korištenja turističkog resursa kao jedinstvene urbane cjeline, što je izazvalo snažne promjene u sociodemografskom razvoju. Budući da su turističke potrebe bile sve zahtjevnije, došlo je do njezina prekomjernog iskorištavanja. Taj se proces sve više produbljavao. Tako, s obzirom na različito sudjelovanje dnevnih posjeta, možemo govoriti o sljedećim diferencijacijama povijesne jezgre:

1. urbanoj, unutar grada Dubrovnika,
2. sezonskoj, u odnosu na ekonomsku aktivnost,
3. dnevnoj i noćnoj.

Prva je diferencijacija završena, druga je toliko razvijena da je Povijesna jezgra postala "talac" turističkog razvoja. Treća je diferencijacija uobičajena u dijelovima gradova u kojima su koncentrirane poslovne i druge aktivnosti. Tako se povijesna jezgra oblikovala u "turistički distrikt".

U posljednjih sedam godina skraćuje se sezona kružnih putovanja. U odnosu na 2002. godinu u 2008. godini početak sezone kružnih putovanja kasnio je za oko 7 tjedana (DZS, 2008). Zbog toga *cruising* turizam postaje "sezonski turizam". Budući da se danas usporedno razvija boravišni i *cruising* turizam, trebalo bi tražiti rješenje kojim bi se oni uskladili. To ne bi smjele postati dvije suprotne strane, nego jedna medalja s dvije strane.

U vezi s navedenim kategorijama posjeta otvara se pitanje imaju li one obilježje migracije. U uobičajenoj terminologiji nemaju (BALATIĆ, 1999; NEJAŠMIĆ, 2006.). Novija istraživanja pokušavaju proširiti pojam novih mobilnosti uključujući nove kategorije. To su antropologija, kultura, geografija, tehnološke studije, turizam i transport i sociologiju (SHELLER, URRY, 2006.). S druge strane, slično se događa i u turizmu.

Postoje različiti aspekti turizma i migracija. Neka su istraživanja međuodnosa turizma i migracija dobro poznata, dok su druga nedovoljno istražena. Kako ističu istraživači, turizam ima kapacitet za oblikovanje novih migracijskih tipova (HALL, WILLIAMS, 2002.). Uz nedostatna istraživanja odnosa turizma i migracija, za ovo područje istraživanja nedostaje i teorijska osnova.

Conclusion

Socio-geographic processes point to developed dynamic relationships during tourist exploration of the historic core of Dubrovnik. The daily visits to the historic core have significantly widened the capacity of using the tourist resource as a unique urban unit. That has brought on a great change in the socio-demographic levels. Since the tourist requirements have become more demanding it has led to excessive exploitation of the historic core. This process was becoming deeper and deeper. So, in respect to the daily visits we can talk about the following differentiations in the historic core:

1. urban, inside the city of Dubrovnik
2. seasonal, in relation to the economic activity
3. daily and nightly.

The first one is finished, the second one is so developed that the historic core has become a "hostage" to the tourist development. The third differentiation is common in the parts of the cities where business and other activities are concentrated. So the historic core has formed into a "tourist district".

It is also necessary to mention that the trend of growth in cruise ship tourism in Croatia in 2008 continued. In the first seven months of 2008 the number of cruise ship tourists in relation to 2007 grew by around 50%. Dubrovnik continues to achieve the greatest amount of traffic (DZS, 2008, www.limun.hr). The last monitoring carried out in the historic core of Dubrovnik in the summer of 2008 showed that this unacceptable trend is continuing.

In the last seven years the season for cruise tourism has been shortened. In relation to 2002 the cruise season in 2008 started around seven weeks later (DZS, 2008). Due to this cruising tourism has become "seasonal tourism". Since the development of overnight and cruising tourism is parallel today, a solution which would harmonize the two should be found. These should not become two opposite sides but one medal with two sides.

Taking into consideration above mentioned categories of the visits, the question poses itself whether they are of the migratory character or not. According to standard terminology they are not (BALATIĆ, 1999; NEJAŠMIĆ, 2006). The recent studies has been trying to widen the idea of the new types of mobility by including new categories. It includes anthropology, culture, geography, technological studies, tourism and transport as well as sociology (SHELLER, URRY, 2006). On the other side, something to that effect happens in tourist industry.

To se primjećuje kad se govori o složenim oblicima mobilnosti koji nastaju u međuođnosu migracija i turizma. Ovo može biti interdisciplinarno područje istraživanja, koje zahtijeva širi teorijski i metodološki pristup. Dok se traže razrješenja za cjelovit pristup u sagledavanju ovog međuođnosa, nailazi se na zapreke oko definiranja međuođnosa turizma i migracija (BELL, WARD, 2000.).

There are various aspects of both tourism and migrations. Some studies of correlation between tourism and migration are well known, while some others are not studied enough. As emphasized by the researchers, tourism has capacity to establish new types of migration (HALL, WILLIAMS, 2002). Besides the insufficient studies of correlation between tourism and migration, it is evident that there is no theoretical foundation for these domains.

It can not escape our notice when speaking about sophisticated aspects of mobility arising in correlation of migration and tourism. This may become an interdisciplinary domain of the research work. It requires wider theoretical as well as methodological approach. While looking for integral approach resolutions in consideration of this correlation, we are facing with obstacles about defining correlation of tourism and migration (BELL, WARD, 2000)

LITERATURA / LITERATURE

- ARK, L. A., RICHARDS, G. (2007): *Attractiveness of cultural activities in European cities: A latent class approach*, *Tourism Management*, 27, 1408-1413.
- BALETIĆ, W.A. (1999): *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb, p. 303.
- BELL, M., WARD, G. (2000): *Comparing temporary mobility with permanent migration*, *Environment*, 2(3), 87-107.
- HALL, C.M., WILLIAMS, A. M. (2002): *Tourism and Migration: New Relationships between Production and Consumption* (GeoJournal Library), Springer, 4-41.
- BIANCHINI, F. (2001): *The relationship between cultural resources and urban tourism policies: issues from European debates*, www.culturalpolicy.arts.gla.ac.uk.
- BREZNIK, D. (1980): *Demografija – Analize, metodi i modeli*, Naučna knjiga, Beograd, str. 171-176.
- BRUCE, D., JACKSON, M., CANTALLOPS, A. S. (2001): *Prepare: A model to aid and development of policies of less unsustainable tourism in historic town*, *Tourism and Hospitality Research*, 3 (1), 21-26.
- DZS (1991): *Popis stanovništva i domaćinstava*, Dokumentacija br. 811, Zagreb.
- DZS (2008): *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do svibnja*, Zagreb.
- DZS (1991): *Popis stanovništva i domaćinstava*, Dokumentacija br. 811, Zagreb.
- DZS (2008): *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do svibnja*, Zagreb.
- DZS (2007): *Priopćenje: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2007. godini*, Zagreb.
- ĐUKIĆ, A., JERKOVIĆ S. (2002): *Turizam i ekonomsko-socijalna učinkovitost u Povijesnoj jezgri Dubrovnika; Problemy ekonomiczej efektywnosci gospodarowania w procesa transformacji*, Wyzsza Szkola Zazadzania Marketingowego i Jezykow w Katowicach, Katowice, 285-290.
- ĐUKIĆ, A., JERKOVIĆ, S. (2006): *Sociodemografska diferencijacija Povijesne jezgre u urbanom sistemu Dubrovnika*, Serbian geographical society: The first Congress of Serbian geographers, Zbornik radova, Beograd, 919-926.
- ĐUKIĆ, A., JERKOVIĆ, S. (2006): *Tourist district: Case study Historical Nucleus of Dubrovnik*, International Conference on Applied Business Research, Zbornik radova, Brno, 178-183.

ĐUKIĆ, A., JERKOVIĆ, S. (2008): *Utjecaj turista s brodova na kružnim putovanjima u Povijesnoj jezgri grada Dubrovnika*, Sveučilište u Dubrovniku (ISBN 978-953-7153-19-9).

KORENČIĆ, M. (1979): *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske od 1857-1971*, Djela Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 54, Zagreb.

NEJAŠMIĆ, I. (2008): *Stanovništvo Hrvatske – demografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 82-85.

NEJAŠMIĆ, I. (2005): *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb, 122-128.

SHELLER, M., URRY, J. (2006): *The new mobilities paradigm*, Environment and Planning, 38, str. 207-226.

WRIGLEY, N. (1984): *Categorical data analysis for geographers and environmental scientists*, Longman, London.

www.limun.hr.

